

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΑΓΟΡΑ

ΚΩΜΩΔΙΑ

ὑπὸ Δ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ

(Ἀθήναι, 1871)

Πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ὁ δέκατος ἔννατος αἰὼν, κατὰ τὸν ὁποῖον καυχώμεθα ὅτι ζῶμεν, ὑπερτερεῖ ὅλων τῶν ἄλλων κατὰ τὸν ἐγωϊσμόν. Αἰωνίως ἐγκωμιάζομεν ἑαυτοὺς καὶ ἐναβρυνόμεθα δι' ὅσα κατ' αὐτὸν διεπράξαμεν, ἂν ὁμως μετ' αὐταπαρνήσεως στρέψωμεν τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ φιλοσοφικώτερον ἐξετάσωμεν τὴν ὁδόν, τὴν ὁποῖαν ἐν μέσῳ τόσων πανηγυρικῶν διηνύσαμεν, θέλομεν μετ' ἀπορίας ἰδεῖ ὅτι ἡ πρόοδος εἶναι πρόοδος κατ' ἐπιφάνειαν, καὶ ἂν δὲν κατατρίβωμεν σήμερον δέκα ὅλα ἔτη ὅπως ἀπὸ τῆς Τροίας μεταβῶμεν εἰς τὴν Ἰθάκην, ὡς ὁ Ὀμηρικὸς Ὀδυσσεὺς, δὲν εἴμεθα ὁμως καὶ τούτου εὐτυχέστεροι.

Πόθεν τοῦτο προέρχεται;

Ὁ εὐφυέστατος Γάλλος μυθιστοριογράφος Alphonse Karr λέγει πού, ὅτι οἱ ἄνθρωποι, ἢ μᾶλλον ὁ ἀνθρώπινος βίος, ὁμοιάζουσι πρὸς τὴν αἶγα, τὴν ὁποῖαν προσδέουσιν εἰς τὰς ρίζας δένδρου, ὅπως βοσκήσῃ τὸ ἰδιότροπον ζῶον βόσκει πάντοτε τὴν χλόην τὴν ἐνυπάρχουσαν εἰς τὰ ἄκρα τῆς περιφερείας, ἣν διαγράφει διὰ τοῦ σχοινοῦ, δι' οὗ εἶναι προσδεδεμένον, ἀρνούμενον πάντοτε νὰ βοσκήσῃ τὴν πρὸ τῶν ποδῶν του ἄφθονον τροφήν· προσδένεται εἰς ἄλλο δένδρον, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐξακολουθεῖ νὰ βόσκη τὴν εἰς τὸ ἄκρον τοῦ σχοινοῦ χλόην, μέχρι τοῦ μέρους ὅπου δύναται νὰ φθάσῃ ὁ τράχηλός του ὑπὸ τῶν δεσμῶν κρατούμενος· καὶ ἐποφθαλμιᾷ τὴν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του τροφήν ἣν δὲν δύναται νὰ ἀπολαύσῃ, παρορῶν

1) Εἰς 12ον ἐκ σ. 291. Τιμᾶται δραχ. 3 καὶ εὐρίσκεται ἐν τῷ βιβλιοπωλείῳ τῶν ἀδελφῶν Περρῆ.

τὴν πρὸ ποδῶν, ἣν ἔχει προχειροτάτην.

Ἴδου ἐν ἐπιτυχεστάτῃ παρομοιώσει ὀλόκληρος ἡ ἱστορία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἀφ' ἧς ἐποχῆς ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἐγεύθη τῶν καρπῶν τῆς γνώσεως.

Ὁ ἄνθρωπος προχωρεῖ, προχωρεῖ πάντοτε! Δυστυχῶς τὸ σημεῖον εἰς ὃ ποτὲ θὰ καταλήξῃ, δὲν θὰ ᾔηται ἴσως ἐκεῖνο εἰς τὸ ὁποῖον ἤλπιζε νὰ φθάσῃ....

Ἢδὴ κατὰ τὸν αἰῶνά μας οἱ σιδηροὶ τῆς θετικότητος βραχίονες συντρίβουσιν ὃ τι ἰδανικὸν ἢ ἀνθρωπίνην φαντασία ἠδυνήθη νὰ πλάσῃ, καὶ εἰς τοὺς καπνοὺς τῶν μηχανῶν κινδυνεύει νὰ πνιγῇ ἢ ποιήσῃ. Ἡ δὲ κοινωνία, πιστὴ ἀκόλουθος τῆς τοιαύτης καταστάσεως τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, διεμορφώθη ἀναίσθητος, ψυχρὰ καὶ σκληρὰ, ὡς οἱ σιδηροὶ μοχλοὶ τῶν μηχανῶν.

Πολλοὶ καὶ ποιηταὶ καὶ φιλόσοφοι ὠνειροπόλησαν εὐδαιμονεστέραν κατάστασιν τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ διέπλασαν ἐν εὐτοπίαις τὴν κοινωνίαν. Ἀρκεταὶ ἰδανικὰ πολιτεῖαι ἐθεμελιώθησαν, ἀλλὰ ἐν τῷ ἡλίῳ, ἢ ἐν τοῖς ἀστροῖς, ἀλλὰ ἐν ἐσχατιαῖς ἀγνώστοις τῆς γῆς, καὶ ἀλλὰ ἐν τῇ τῶν εὐτοπιστῶν κεφαλῇ· ἀλλὰ δυστυχῶς ἡ ἀνθρωπότης οὐδόλως εἰσέτι ἠσπάσθη τὰ σχέδια τῶν ὑπὲρ αὐτῆς δαπανώντων τὴν φαντασίαν των.

Ἡ Ἀγορὰ τοῦ κ. Παπαρρηγοπούλου, εἶναι εἶδος εὐτοπίας· ἐν αὐτῇ καταδεικνύεται ἀφ' ἐνός μὲν ἀπεχθῆς ὁ σημερινὸς πολιτισμὸς καὶ σαθραὶ αἱ βάσεις, ἐφ' ὧν στηρίζεται, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐν ἀντιθέσει ἐξαίρεται ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ κοινωνία, ὡς μᾶλλον σύμφωνος πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Ἐν τῇ δευτέρῃ τῆς κωμωδίας πράξει, ὅπου ἐν μεστῷ ὑψηλοτάτων ἰδεῶν διαλόγῳ ἐκτίθεται παραλληλισμὸς τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ θρησκευματος πρὸς τὸ χριστιανικὸν, ἐγκεῖται ἡ βάσις τῆς κωμωδίας, διότι ἡ θρησκεία εἶναι ἡ βάσις τῶν κοινωνιῶν. Ἡ λατρεία ὑμῶν, λέγει πρὸς τοῖς ἄλλοις ὁ ἀναβιώσας Ἀριστοφάνης πρὸς σύγχρονον Ἀθηναῖον νεαῖον, τὸν Κίμωνα, ἡ λατρεία ὑμῶν εἶναι ἡ λα-

τρεία τῆς μέσης ἡλικίας τῆς ἀνθρωπότητος, λατρεία λελογισμένη, δὲν ἔχει τὸ κάλλος καὶ τὴν ἀφέλειαν τῆς νεότητος. Βεβαίως ἡ νεότης ἐφαντάζετο τὸν κόσμον πολὺ καλλίτερον παρ' ὅ,τι εἶναι, ἀλλ' ἡ πλάνη αὕτη εἶναι τοῦλάχιστον εὐγενῆς, καὶ ἡ δοξασία, εἰς ἣν ἔδωκεν ἀφορμὴν εἶναι προτιμότερα τῆς ὑμετέρας δοξασίας. Ὅχι! Ὁ κόσμος δὲν εἶναι τόσο κακός, ὅσον μᾶς διδάσκουσιν, ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι τόσο διεστραμμένος ὅσον ἐπείσθητε· ἡ ζωὴ αὕτη δὲν εἶναι πράγματι ἐξορία· αἱ αἰσθήσεις δὲν ἀπατῶσι πάντοτε καὶ πάντοτε τὸ λογικὸν δὲν παραλογίζεται.» καὶ κατωτέρω: «ἡ ἀρχαία θρησκεία δὲν ἦτο θρησκεία εἰμῆ καθ' ὅσον ἐτράπη εἰς τὴν λατρείαν τοῦ καλοῦ καὶ τότε παρήγαγεν ὀλόκληρον πολιτισμὸν, τὸν κάλλιστον ἴσως τῶν ἀνθρωπίνων πολιτισμῶν.»

Ἡ Ἀγορὰ κυρίως εἰπεῖν δὲν φέρει τὸν τύπον κωμωδίας, προωρισμένης διὰ τὸ θέατρον ἀλλ' εἶναι σειρά σκηνῶν, χαλαρῶς πρὸς ἀλλήλας ἐνουμένων, κατ' εἶδος παραπλήσιον πρὸς τὸν Faust τοῦ Goethe, ἢ τὸν χωλὸν Διάβολον καὶ τὸν Gilblas τοῦ Lesage. Διαιρεῖται δὲ εἰς πέντε πράξεις μετὰ προλόγου. Ὁ πρόλογος εἶναι εἰσαγωγή εἰς τὸ θέαμα, ὅπερ θὰ ἐκτυλιχθῆ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ ἀναγνώστου.... Εἶναι ἡ νύξ τοῦ Ψυχοσαββάτου τοῦ ἔτους 1870. Ὁ Κίμων, νέος ποιητῆς, κάθηται ἐπὶ μαρμάρου ἐν τῇ πλατείᾳ τῶν στηλῶν τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς, ἀπελις καὶ στένων· πρὸ μικροῦ τὸν ἐγκατέλειψεν ἡ μόνη γυνὴ, ἣν ἠγάπησε, καὶ μελετᾷ νὰ δώσῃ τὸν θάνατον εἰς τὸ σῶμα, οὗ τὴν καρδίαν συνέτριψεν ἡ Χαρίκλεια. Ἡ Χαρίκλεια... ἀλλὰ δὲν φονεύεται χάριν αὐτῆς· οὐδεὶς, λέγει, ἔνεκεν ἀτυχοῦς ἔρωτος αὐτοκτονούμενος, αὐτοκτονεῖται δὲ ὠρισμένον πρόσωπον· θνήσκει διότι ἠπίστησεν εἰς τὸν ἔρωτα, ἄνευ τοῦ ὀποῖου οὐδεμία εὐγενῆς καρδία δύναται νὰ ζήσῃ.... Αἰφνης, ἐν ᾧ ἀνασηκώσας τὴν σφύραν τοῦ πολυκρότου αὐτοῦ, ἐτοιμάζεται νὰ δώσῃ τέλος εἰς τὴν ὑπαρξίν του, παρουσιάζεται ὁ Αἰσχύλος, διότι

ἡ νύξ ἐκείνη εἶναι ἡ νύξ τοῦ ψυχοσαββάτου καὶ οἱ νεκροὶ ἀναβιοῦσιν... ἔπειτα ὁ Πλάτων, ὁ Λουκιανὸς, ὁ Ἀριστοφάνης, ὁ Περικλῆς, ὁ ἔξοχος οὗτος ἀνὴρ ὁ λαμπρύνας διὰ τῆς καλλιτεχνίας τὰς ἀρχαίας Ἀθήνας καὶ ὅστις ἔρχεται νὰ ἴδῃ τὸ πτώμα τῶν Ἀθηνῶν του· ἔπειτα ἡ Θρασύκλεια καὶ ἡ Κλεονίκη, φαιδραὶ τοῦ ἀρχαίου κόσμου ἑταῖραι, ἀναβιοῦσαι.

Ὁ ὄμιλος τῶν ἐνδόξων νεκρῶν προσπαθεῖ νὰ πείσῃ τὸν Κίμονα ὅπως μὴ αὐτοκτονήσῃ, ἀναπτύσσων αὐτῷ θεωρίας περὶ τοῦ ἔρωτος, οἷας ὁ ἀρχαῖος κόσμος ἐπρέσβευεν. Οὗτος δὲ, πεισθεὶς, συναινεῖ ὅπως χρησιμεύσῃ ὡς ὀδηγὸς αὐτῶν εἰς τὰς νέας Ἀθήνας.

Καὶ δὴ ἀπὸ τῆς πρώτης πράξεως δεικνύει αὐτοῖς πόσον πενθίμως εὐθυμοῦσιν οἱ νέοι ἐν τοῖς ζυθοπωλείοις, καὶ πόσον θορυβωδῶς καὶ κτηνωδῶς ἐν τοῖς οἰνοπωλείοις οἱ τραμποῦκοι ἐκλογεῖς. Εἰσάγει αὐτοὺς εἰς διαφόρους χοροὺς, καὶ ὁ ποιητῆς εὐρίσκει ἐνταῦθα εὐκαιρίαν ὅπως, ὡς ἐπιτήδειος ἀνατόμος, παρουσιάσῃ πρὸ ἡμῶν τὰς χαινούσας εἰδεχθεῖς πληγὰς τῆς κοινωνικῆς ἀθλιότητος· εἰσέρχονται ἀκολουθῶς οἱ παλαιοὶ εἰδωλολάτραι εἰς τὴν μητρόπολιν, μετὰ τοῦ θεοῦ Πλάτωνος, τοῦ προδρόμου ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ Ἐκείνου, πρὸς λατρείαν τοῦ ὀποῖου οἱ χριστιανικοὶ ναοὶ ὠκοδομήθησαν· ἐκεῖ, ὡς καὶ ἄνωτέρω εἶπομεν, ἐν μέσῳ ὑψηλοτάτων ἰδεῶν διαλόγῳ ἐκτίθεται παραλληλισμὸς τῆς ἀρχαίας θρησκείας πρὸς τὴν σημερινήν, καὶ ἐκτυλίσσονται λαμπραὶ θεωρίαι περὶ καλοῦ, ὃ παρημέλησεν ἡ χριστιανικὴ θρησκεία ἐν τῇ λατρείᾳ αὐτῆς.

Καὶ ταῦτα ἐν ταῖς δυσὶ πρώταις πράξεσιν. Ἐν μόνον παρατηροῦμεν εἰς τὸν κύριον Παπαρρήγόπουλον· θέλων νὰ παραλληλίσῃ τὸν ἀρχαῖον πρὸς τὸν νεώτερον πολιτισμὸν, καὶ ἐκείνον πολλῶ τούτου ὑπέρτερον νὰ ἀποδείξῃ, κακῶς καθ' ἡμᾶς ποιῶν ἔλαβεν ὡς ἀντιπρόσωπον τῆς διεφθαρμένης συγχρόνου κοινωνίας τὰς Ἀθήνας· ἡ ἀττικὴ καὶ καθόλου ἡ ἑλληνικὴ κοινωνία δὲν παρουσιάζει ὅλας τὰς κακίας τοῦ νεωτέρου πο-

λιτισμοῦ τῆς παρηκμακίας Εὐρώπης· διατηρεῖ εἰσέτι ἐν μέρει τὴν ἀγνότητα ἐκείνην τῶν ἠθῶν, ἣτις εἶναι ἔμφυτος εἰς ὄλους τοὺς λαοὺς τοὺς ἐμμένοντας εἰς τὰ πάτρια ἠθῆ, ἣ δὲ ἑλληνικὴ κοινωμία δὲν ἀπεχωρίσθη ὀλοτελῶς τῶν ἠθῶν τούτων. Οὐδέποτε ἑλληνὶς μήτηρ ἄφησε κινδυνεῦον τὸ τέκνον τῆς, ὅπως ὑπάγη εἰς τὸν χορὸν, καὶ ἤκουσε μετὰ ψυχρᾶς ἀδιαφορίας ἐπιστρέφουσα αὐτοῦ, ὅτι ἀπέθανεν· οὔτε σύζυγος δὲν ἐπαιξε ποτὲ κλειδοκύμβαλον καὶ δὲν ἐχόρευσε μετὰ νεανίου ἔραστοῦ, ἐν ᾧ ὁ σύζυγός τῆς εἰς παρακείμενον δωμάτιον ἐψυχορράγει, ὡς ὁ ποιητὴς πλάττει ἐν τῇ ε' καὶ ζ' σκηνῇ τῆς πρώτης πράξεως. Ἄλλ' ὁ ποιητὴς ὑπέθετο βεβαίως ὡς τόπον τῆς σκηνῆς τὰς Ἀθήνας, ἐπειδὴ καλλίτερον ἐξυπηρετεῖται οὕτως ἡ οικονομία τῆς κωμωδίας. Δὲν ἔπρεπεν ὅμως δι' αὐτὸ καὶ νὰ ἐπιβρίψῃ ἐπὶ τῆς Ἀθηναϊκῆς κοινωμίας, ὡς ἐπὶ ἀποδιοπομπαίου τράγου, ὅλα τὰ ἐλαττώματα τῶν εὐρωπαϊκῶν.

Ἐν ταῖς ἀνωτέρω πράξεσι παρενελεῖται ὁ ποιητὴς καὶ τινα ποιήματα, τὰ πλείστα ἐμβεβαπτισμένα εἰς τὸν βόρβορον τοῦ ῥομαντισμοῦ, ὅπως ἐννοοῦσιν αὐτὸν οἱ ἀδέξιοι ποιηταί. Ἐκ τοῦ διαλόγου τῶν ἀρχαίων νεκρῶν μετὰ τοῦ ποιητοῦ τῆς Φαίδρας, ποιήματος, ὅπερ θὰ ἦτο ὡραῖον, ἂν δὲν συνηγόρει ὑπὲρ κακῆς ὑποθέσεως, ἀποσπῶμεν τὰ ἐπόμενα ὡς εὐφυνὲς ἀλλ' οὐχὶ καὶ δίκαιον ἀντίδοτον, κατὰ τῶν ἐν τοῖς Ἀθλίοις καὶ τῇ Τελευταία ἡμέρᾳ ἐν ὅς καταδίκου τοῦ Victor Hugo ἰδεῶν.

»ΠΟΙΗΤΗΣ. Τὸ ἔγκλημα! Ἄλλὰ τίς οἶδε τὰς περιστάσεις εἰς τὰς ὁποίας εὐρέθη ὁ πρᾶξας τὸ ἔγκλημα· τίς οἶδεν ἂν δὲν ἔκλεψεν ἄρτον διότι αὐτὸς ἐλιμοκτόνει, διότι τὰ τέκνα του ἰσχνὰ καὶ σκελετώδη ἄρτον ἐζήτουν· διότι ἡ γυνὴ αὐτοῦ ἦν ὑπερηγάπα, δὲν εἶχε πλέον γάλα νὰ θηλάσῃ τὰ τέκνα τῆς;

»ΠΕΡΙΚΛΗΣ. Καὶ δὲν ἐννοεῖς λοιπὸν ὅτι ὑποθάλλεις τὸ ἔγκλημα διὰ τοιούτων ἀρχῶν, ὅτι ἡ ἐπιείκεια εὐρίσκεται εἰς τὸ στόμα τῶν δεομένων ἐπιεικίας, ὅτι ὁ ἁμαρτίσας πρέπει νὰ τιμωρηθῇ; Τίς σὲ ἐδωκε τὸ δίκαιωμα νὰ ἐξαγιάξῃς τὸ ἔγκλημα διὰ τὸ ὅποσον χύνεις περισσότερα δάκρυα ἢ διὰ τὸ θῆμα; βλέπεις τὸν φονέα· ἀλλὰ δὲν βλέ-

πεις τὰ τέκνα τοῦ φονευθέντος, τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, ἣτις ἐμεινεν ἔρημος, ἄνευ στηρίγματος, καὶ ἀφ' οὗ ἐμεινεν ἔρημος αὐτῆ, ἥς ὁ ἀνὴρ δὲν ἔπταισε, διατὶ νὰ μὴ μείνῃ ἐκείνη ἥς ὁ ἀνὴρ ἡμάρτησεν; . . .

»ΠΟΙΗΤΗΣ. Συμπαθῶ ὑπὲρ τοῦ δυστυχοῦς ὅστις ἡμάρτησεν.

»ΠΕΡΙΚΛΗΣ. Ἄ! ἔχεις καρδίαν δι' αὐτὸν καὶ δὲν ἔχεις καρδίαν διὰ τὸν ἀδικηθέντα· ὑψοῦς μέχρι τρίτου οὐρανοῦ τὴν κακίαν καὶ δὲν βλέπεις ὅτι ἐλησμονήθη ἡ ἀρετὴ καὶ ὅτι ὁ χρηστός ἄνθρωπος ὁ ἐργαζόμενος ἐν γωνίᾳ καὶ παραθύστῳ, ὁ ἐναρέτως ζῶν παρέρχεται χωρὶς οὐδεὶς νὰ ἐρωτήσῃ τίς εἶναι· ἐνῶ ἂν αἰωνίως φονεύσῃ ἄνθρωπον, ἂν μεταβληθῇ εἰς κακοῦργον, θὰ σπεύσῃτε κραυγάζοντες· ἐπιείκεια, ἀσθένεια τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἐλεήσατε! Καὶ οὕτω μαραινέται ἡ ἀρετὴ καὶ πολλαπλασιάζεται τὸ ἔγκλημα.»

Ἐν τῇ τρίτῃ πράξει ἡ σκηνὴ ὑποτίθεται ἐν τῷ θεάτρῳ· ἐκεῖ παρίσταται ἐν δράμα εἰς πράξεις τρεῖς ὁ Βίος ὀνειροσ (*) καὶ μία κωμωδία Τὸ χειρόγραφον, πρὸς ἀντίθεσιν τῶν ἐν τῷ θεάτρῳ τοῦ Διονύσου τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων ἐν τῇ δ' πράξει παρασταθησομένων Ἡρακλέους μαινομένου καὶ Πλούτου.

Ἄν ὁ ποιητὴς ἐσκόπει διὰ τοῦ βίου ὀνειροσ νὰ δώσῃ μικρὸν «δειγμα τῶν ῥομαντικῶν δραμάτων, ὁ σκοπὸς τοῦ βεβαίως δὲν ἐπέτυχε, διότι κατὰ ἐν μόνον σημεῖον τὸ δράμα τοῦτο ὁμοιάζει πρὸς τὰ ῥομαντικά: Ἡ ἐνότης τοῦ τύπου καὶ τοῦ χρόνου παρεβιάσθη τερατωδῶς. Τὸ δράμα ἀρχίζει ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, πρὸ τῆς πλάσεως τοῦ ἀνθρώπου, καὶ καταλήγει μὲ τὴν καταστροφὴν τῆς γῆς καὶ τῶν ἐν αὐτῇ κατοικούντων· ἡ σκηνὴ ὑπόκειται ἐν τῷ οὐρανῷ, ἐν τῇ γῇ, ἐν τῇ σελήνῃ· πρόσωπα εἶναι οἱ ἀρχαῖοι τῶν Ἑλλήνων θεοὶ, Δευκαλίων καὶ Πύρρα, οἱ πρωτόπλαστοι, καὶ οἱ τελευταῖοι ἄνθρωποι, οἱ ἐν τῇ καταστροφῇ τῆς γῆς ἀπολλύμενοι.

Ὁ Βίος ὀνειροσ εἶναι παράδοξον εἶδος δράματος, ἀνάλογον μὲ τοῦ Βύρωνος τὸν Κάιν καὶ τὸν Οὐρανὸν καὶ γῆν, πρὸς ὃν παρουσιάζει ὁμοιοτήτας τινὰς κατὰ τὸ τέλος. Ἐν αὐτῷ τὴν ἀνθρωπότητα πλάττει πρὸς

(*) Οὕτως ἐπιγράφεται καὶ ἐν δράμα τοῦ Ἰσπανοῦ ποιητοῦ Καλδερῶνος.

ψυχαγωγίαν τῶν θεῶν ἢ Αἴσα. Ἡ σκληρὰ αὐτῆ θεότης δίδει λογικὸν εἰς τὰ ὄντα, ἅτινα ἄνθρώπους ἀπεκάλεσεν, ἀλλὰ κρατεῖ νήματα ἀόρατα, δι' ὧν ἰθύνει πᾶσαν ἐνέργειαν αὐτῶν, καὶ εἰς πᾶσαν ματαίαν προσπάθειάν των ὅπως τὸν ζυγὸν τῆς πεπρωμένης ἀποτινάξωσιν, ἐκφωνεῖ σαρκαστικῶς **ΑΝΑΓΚΗ!** . . .

Ἄν ἀγκη! . . . ὁ ἀπαίσσιος βράχος, καθ' οὗ συντρίβεται ὡς εὐθραυστος ὕελος ὁ ἐγωϊσμός τοῦ ἀνθρώπου!

Ἄλλ' ὁ ἄνθρωπος ἐπροικίσθη μὲ λογικὸν καὶ ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς ὑπάρξεώς του ἀσχάλλει ἐπὶ τῇ ἀδυναμίᾳ του καὶ προσπαθεῖ νὰ ἐκτινάξῃ τὸν μοιραῖον ζυγόν. Μάταιαι προσπάθειαι!.. Κύπτει ἐπὶ τέλους δύσκαμπτον τράχηλον εἰς τὴν μανίαν τῶν στοιχείων, ἃ ἐξήγειρεν ἢ τῶν θεῶν ὀργή, ἀλλὰ κόπτει ἔχων συνείδησιν τῆς ἀξίας του καὶ ἀναφωνῶν·

«ὦ ἄψυχος καὶ ἀνάληπτος φύσις· ὦ οὐρανοί· καὶ ἂν πάντες ἐπιπέσετε κατ' ἐμοῦ καὶ μὲ συντρίψετε, πάλιν εἶμαι ἀνώτερος· διότι σεῖς μὲν δὲν ἔχετε τὴν συνείδησιν ὅτι μὲ φονεύετε, ἐγὼ δὲ ἔχω τὴν συνείδησιν ὅτι ἀποθνήσκω.» (1).

Οὕτω καταλήγει ὁ Βίος ὄνειρος· τὸ δράμα τοῦτο, μικρὸν καλλιτέχνημα, φέρει τὴν σφραγίδα τοῦ ποιητικοῦ ὕφους τοῦ κ. Παπαρρήγοπούλου, τῆς ψυχρᾶς ἐκείνης καρδίας, τῆς κατορθούσης νὰ συζευγνύῃ ὑπὸ τὸν ὠραῖον καὶ θερμὸν τῆς Ἑλλάδος ἡλίου τὴν φιλοσοφίαν μετὰ τῆς ποιήσεως. Ὁ Δευκαλίων, ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, ὁμιλεῖ ἐν αὐτῷ, ὅπως καὶ ὁ Κίμων, ὁ σύγχρονος Ἀθηναῖος, αὐτοκτονούμενος· ἐν γένει ἡ αὐτὴ ἰδέα δεσπόζει ἐν τῷ Βίῳ ὄνειρῳ, μὲ τὴν ἐν τῇ Ἀγορῇ καὶ ταῖς ἄλλαις τοῦ κ. Παπαρρήγοπούλου ποιήσεσιν.

(1) Ὁμοίαν ἰδέαν ἐξέφερε καὶ ὁ Pascal: «L'homme n' est qu' un roseau, le plus faible de la nature; mais c' est un roseau pensant. Il ne faut pas que l' univers entier s' arme pour l' écraser. Une vapeur, une goutte d' eau, suffit pour le tuer. Mais quand l' univers l' écraserait, l' homme serait encore plus noble que ce qui le tue, parcequ' il sait qu' il meurt; et l' avantage que l' univers a sur lui l' univers n' en sait rien. Ainsi toute notre dignité consiste dans la pensée.» (Pensées. Partie I art. iv, § 6).

Ἐρχεται ἀκολουθῶς τὸ Χειρόγραφον, ὠραιότατη κωμῳδία εἰς μίαν πρᾶξιν, μικρὰ καυστικὴ σάτυρα κατὰ τῆς σχολαστικότητος. Ὁ κύριος Παπαρρήγοπουλος εἶναι γνωστὸς ὡς κωμικὸς ποιητῆς καὶ ἐκ τῆς Ἐκλογῆς συζύγου, πολιτικῆς κωμῳδίας, ἣτις μετεφράσθη εἰς τὸ ἰταλικὸν ὑπὸ τοῦ κ. Gubernatis, καὶ μεταφράζεται ἤδη γαλλιστὶ ὑπὸ τοῦ μαρκησίου Quai-de-St Hilaire καὶ ἐκ πολλῶν χαρακτηρισμῶν του. Αἱ κωμῳδίαὶ αὗται ἀμιλλῶνται πρὸς τὰς ἀρίστας τῶν γαλλικῶν (scènes et proverbes), οὐχὶ δὲ ἄνευ λύπης παρατηροῦμεν ὅτι οὐδεμία τούτων ἀνεβιβάσθη ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ καλουμένου ἐθνικοῦ θεάτρου ἡμῶν, τῶν διευθυντῶν αὐτοῦ μεριμνῶντων περὶ τῆς παραστάσεως ἀηδῶν τινῶν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ γελαστικῶν κωμῳδιῶν (farces) ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ μεταπεφρασμένου. Τὴν μὴ παράστασιν τῆς Ἐκλογῆς συζύγου ἀποδιδόμεν εἰς ἀβροφροσύνην πρὸς τὴν αὐλὴν ἵνα μὴ ἄλλην τραχυτέραν λέξιον εἴπωμεν· ἀλλὰ τὴν μὴ παράστασιν τῶν ἄλλων κωμῳδιῶν, ἀφ' οὗ μάλιστα τὰς ὀλίγας πρωτοτύπους ἔχουμεν, δὲν ἐννοομεν ἐν ἐθνικῷ θεάτρῳ, λαμβάνονται καὶ ἐπιχορήγησιν παρὰ τῆς κυβερνήσεως.

Ἐν τῇ τετάρτῃ πράξει ἡ σκηνὴ ὑπόκειται ἐν ταῖς ἀρχαίαις Ἀθήναις, ὅπου τελοῦνται τὰ μεγάλα Διονύσια· ἐκεῖ πᾶσα τάξις ἀνθρώπων εὐθυμεῖ καὶ ἡ εὐθυμία συνδέεται μετὰ τῆς θρησκείας.

«Αἱ ἰδικαί σας διασκεδάσεις, λέγει ὁ Ἀριστοφάνης πρὸς τὸν Κίμωνα, εἶναι οἰκτραὶ παρηφῳδίαι τοῦ ἐνώπιον ὁμῶν θεάματος καὶ περιορίζονται μεταξὺ πέντε ἢ δέκα γνωστῶν καὶ αἰώνιως τῶν αὐτῶν ἀνθρώπων. Ζῆτε ἐντὸς περιορισμένου κύκλου, ὁμοιάζοντες τὰ ἄνθη τὰ διατηρούμενα εἰς γάστρας. Ἐδῶ μία πανήγυρις, μία πομπὴ διὰ πάντας. Ἐκ τούτου παρ' ἡμῶν ἐπικρατεῖ ὁ λαὸς παρ' ὁμῶν δὲ τὸ ἄτομον τὸ ἄτομον τὸ ὅποσον διατήρησε μόνον τὴν φιλαυτίαν αὐτοῦ χωρὶς νὰ δύναται νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς τοὺς ἄλλους αὐτήν.»

Καὶ τῷ ὄντι τὸ πᾶν ἐν τῇ πανηγύρει ἐκείνῃ ἀποπνέει εὐθυμίαν, διότι ἡ ἀρχαία θρησκεία ἐγεννήθη ἐκ τῆς ποιήσεως, οὐχὶ ἐκ τῆς φιλοσοφίας, καὶ ἡ ποίησις ὡς ἄρωμα διαχέει γύρω της τὴν χαρὰν καὶ τὴν ποικιλίαν. — Ἀκούσατε

μετὰ πόσης ἀφελούς δηκτικότητος ὁ
ἐξ ἀμάξης στηλιτεύει ἐκδεδιητημένην
τινὰ νεάνιδα :

Ἡ Μυρσίνη διαβαίνει
σοβαρὰ ὡς Ἀθηνᾶ·
ὅστις βλέπει τὰς ὄψεις τῆς
ἐκλαμβάνει ὡς σκληρὰν
τὴν καρδίαν τῆς Μυρσίνης.
Ἄλλ' ἐγὼ γνωρίζω ὅτι
λάθρα περὶ μέσας νύκτας
τὴν οἰκίαν καταλείπει,
κ' ἐπανέρχεται πρὶν ἔτι
ἢ Ἡὸς ἀναφανῆ.
Ποῦ βαδίζει δὲν εἰξεύρω.
Ἄλλὰ ἀσφαλές δὲν εἶναι
νὰ βαδίζῃ νύκτα μόνη·
διὰ τοῦτο προσλαμβάνει
νέον μετ' αὐτῆς καλόν.
Εἰς ὑγείαν τῶν ὀσίνος!

Ἡ δευτέρα σκηνὴ τῆς αὐτῆς πράξεως
παριστᾷ τὸ θέατρον τοῦ Διονύσου, ἐν
ᾧ διδάσκεται ἡ τραγωδία Ἡρακλῆς
μαινόμενος, κατὰ μίμησιν τῆς ὁμο-
νύμου τοῦ Εὐριπίδου ποιηθεῖσα. Ὁ Ἡ-
ρακλῆς μαινόμενος τοῦ κυρίου Πα-
παρῤῥηγοπούλου, εἶναι κατ' οὐσίαν
δρᾶμα ἀρχαϊκόν, παρουσιάζον ὅλας τὰς
καλλονὰς τῶν κλασσικῶν δραμάτων,
ποιηθὲν δὲ κατὰ τὸ εἶδος τοῦ Σοφοκλέ-
ους μᾶλλον, ἢ τοῦ Εὐριπίδου, ἐξ οὗ καὶ
ἡ ὑπόθεσις ἐλήφθη· σφάλλει ὅμως ὁ
ποιητὴς ὡς πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν τοῦ
δράματος μορφήν, διότι καὶ στάσιμα
ᾄσματα τοῦ χοροῦ ἐλλείπουσιν ἐνίοτε
μετὰ τὰ ἐπεισόδια καὶ ἀποτόμως οὕτω
διαδέχεται ἕτερον ἐπεισόδιον τὸ πρῶτον,
χωριζόμενον μόνον διὰ τοῦ τέλους τῆς
πράξεως, ὅπερ εἶναι σολοικισμὸς εἰς
ἀρχαῖον δράμα, ἐν οἷς δὲν ὑπῆρχεν ἡ
διαίρεσις τῶν πράξεων, οὐδὲ ἡ αὐλαία
ἀνηγείρετο κατὰ τὸ μέσον τοῦ δράμα-
τος.*) Ἀποτόμως ἐπίσης γίνεται καὶ ἡ
μετάβασις τοῦ Ἡρακλέους εἰς μανιώδη
κατάστασιν, ἐνῶ παρ' Εὐριπίδῃ παρεν-
τίθεται χορικὸν ᾄσμα· καὶ τοσοῦτω
μᾶλλον ἦν τοῦτο ἀναγκαῖον, καθ' ὅσον
δύο διακεκριμένοι ὅλως ἀπ' ἀλλήλων
μῦθοι, ὑπὸ τοῦ Εὐριπίδου μόνον ἐνω-
θέντες, ἰσχυρὰς συγκινήσεις ἐπιζητοῦν-

(*) Ὅπερ ἰσοδυναμεῖ μὲ τὴν καταβίβασιν τῆς
αὐλαίας ἐν τοῖς σημερινοῖς θεάτροις.

τος, ἀπαρτίζουσι τὴν τραγωδίαν ταύτην,
ὁ μῦθος τῆς ἐλευθερώσεως τῶν τέκνων
τοῦ Ἡρακλέους ἀπὸ τῆς ἐπαπειλουμένης
σφαγῆς, καὶ τῆς μανίας αὐτοῦ. Τὰ
αἰσθήματα προσέτι, ὅσα ἐκφράζει ὁ
Ἡρακλῆς μετὰ τὸν φόνον τῶν τέκνων
του, πρὸς τὸν Θησέα διαλεγόμενος,
εἶναι μᾶλλον ἄξια κοινοῦ θνητοῦ, καὶ
οὐχὶ ἡμιθέου, οἷον οἱ ἀρχαῖοι ἐφαντά-
ζοντο καὶ ἡ δραματικὴ τέχνη ἀπῆτει
εἰς τὸ σφάλμα τοῦτο ὑπέπεσε καὶ ὁ
Εὐριπίδης, ἀλλὰ μετριώτερον τοῦ ἐν τῇ
Ἀγορᾷ Ἡρακλέους μαινομένου.

Ἡ τραγωδία τοῦ κυρίου Παπαρῤῥηγο-
πούλου ἔχει τὴν αὐτὴν σχεδὸν καθ' ὅλο-
κληρίαν πλοκὴν μὲ τὸ Εὐριπίδειον δρᾶ-
μα· ἐν αὐτῇ ὅμως καὶ οἱ χαρακτήρες καὶ
ἡ σύγκρουσις τῶν αἰσθημάτων, τολ-
μῶμεν εἰπεῖν, ἐπιτηδειότερον τοῦ Εὐ-
ριπίδου ἐξεικονίζονται· εἴθε ὁ νέος
Ἡρακλῆς μαινόμενος νὰ ἦναι πρό-
δρομος ἐπ' αἰσίους οἰωνοῖς ἀναπλάσεως
τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας συμφῶ-
νως πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἀρχαιότητος,
ὅπερ συνδυαζόμενον καὶ μετὰ τινῶν
ἀπαιτήσεων τῆς συγχρόνου κοινωνίας,
θέλει ἀποδειχθῆ πεποίθαμεν ἐπὶ τέλους
ὡς τὸ μόνον ἀρμόζον εἰς τὸν χαρακτή-
ρα καὶ τὴν καλαισθησίαν ἡμῶν τῶν Ἑλ-
λήνων.

Τὸν Ἡρακλέα μαινόμενον ἀκο-
λουθεῖ ὁ Πλούτος, κωμῶδία κοινὸν μὲν
τὸν τίτλον ἔχουσα πρὸς τὴν ἀριστοφά-
νειον, διεσκευασμένη ὅμως κατὰ τοὺς
κανόνας τῆς μέσης κωμῶδίας. Ἡ ὑπό-
θεσις εἶναι κοινὴ, ἀλλ' ὁ ποιητὴς διε-
ξέρχεται αὐτὴν μετὰ χάριτος, καὶ ἀφει-
δῶς ἐγκατασπεῖρει τὸ κωμικὸν ἄλας.

Ἐν ταῖς δυσὶ τελευταίαις πράξεσιν
ὁ ποιητὴς φαίνεται σπεύδων νὰ ἀποθέ-
σῃ τὸν κάλαμον αὐτοῦ. Ἐπιτροχάδην
διεξέρχεται τὰ τοῦ ἀρχαίου βίου, καὶ
παραδόξως ἐν τῇ πέμπτῃ πράξει εἰσά-
γει τὴν διάσημον ἑταίραν, Ἀσπασίαν
τὴν Φωκαίδα, ἔχουσαν περὶ κόσμου,
περὶ ἔρωτος καὶ ἐν γένει περὶ ὅλων τῶν
πραγμάτων, τὰς παγετώδεις καὶ ἀπελ-
πιστικὰς ἰδέας αὐτοῦ τοῦ κ. Παπαρῤῥη-
γοπούλου. . . . Μετὰ τὴν σκηνὴν ἐν ἣ

εισάγει τὴν Ἀσπασίαν, αἴφνης τὰ πάντα ἀφανίζονται, καὶ ὁ Κίμων μένει εἰς τὴν πλατεῖαν τῶν Στηλῶν, εἰς τὴν θέσιν, ἐν ᾗ ἦτο καὶ κατὰ τὸν πρόλογον. Εἶναι τρίτη ὥρα μετὰ μεσονύκτιον· ὁ οὐρανὸς εἶναι νεφελώδης, καὶ ἀστραπαὶ διασχίζουσι τὸν ὄριζοντα. Ὁ Κίμων ὡς ἐκ βαθυτάτου ὄνειρου ἐγερθεὶς ἀνακαλεῖ τὰ συμβάντα αὐτῷ, καὶ ἤδη λαβὼν τελευταίαν ἀπόφασιν πυροβολεῖ ἐπὶ τῆς καρδίας του καὶ πίπτει ἄψυχος.

Τοιαύτη ἡ Ἀγορὰ τοῦ κυρίου Παπαρρηγοπούλου εἶναι ἀληθὲς ὅτι πολλαχοῦ ὁ ποιητὴς προσπαθεῖ σοφιστικῶς πῶς νὰ ὑφαρπάσῃ τὸ ζήτημα περὶ τῆς ὑπεροχῆς τῆς ἀρχαίας ἐπὶ τῆς νεωτέρας κοινωνίας· ἀλλ' ἔνεκα τῆς εὐφυΐας μεθ' ἧς τὰ σοφιστεύματα ἐκφράζονται ὁ ἀναγνώστης παραβλέπει τὸ μικρὸν τοῦτο ἐλάττωμα. Ἐν γένει δὲ πανταχοῦ τῆς Ἀγορᾶς καταφαίνεται τὸ εἶρον καὶ εὐτράπελον τοῦ ποιητοῦ πνεῦμα, ἅμα δὲ τὸ ἐμβριθὲς καὶ ὀξύρουν αὐτοῦ. Ἀνὰ πᾶσαν φράσιν ἐξακουτίζονται ὡς ἠλεκτρικοὶ σπινθήρες ιδέαι λαμπραὶ καὶ ὑψηλαί, καὶ σκέψεις ἀποδεικνύουσαι μελέτην βαθεῖαν ἐπὶ τῆς κοινωνίας. Ἡ Ἀγορὰ εἶναι ἐν τῶν ἀριστουργημάτων τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς φιλολογίας· Ἄν ἀδιαφορία ψυχρὰ ὑποδέχεται νῦν τὰ καλλίτερα ἔργα, ἀλλ' ὅμως ἅς προσμένωμεν εὐέλπιδες εὐτυχέστερον φιλολογικὸν μέλλον.

N. Γ. ΒΟΛΙΤΗΣ

Ο ΜΑΓΕΙΡΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ

ΚΩΜΩΔΙΑ ΜΟΝΟΠΡΑΚΤΟΣ

(Ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ.)

ΠΡΟΣΩΠΑ

Ο ΚΟΜΗΣ ΣΕΝΦΑΡ, πλούσιος εὐγενής.
 Ο ΥΠΟΚΟΜΗΣ ΤΟΥ ΣΟΒΙΚΟΥΡΤ, φίλος του.
 ΕΛΙΖΑ, θυγάτηρ τοῦ κόμητος.
 ΑΛΦΟΝΣΟΣ, υἱὸς τοῦ υποκόμητος, ἐραστής τῆς Ἐλίζας.
 ΣΟΥΦΛΕ, μάγειρος.
 ΑΝΤΩΝΙΟΣ, ἐπιστάτης τῆς οἰκίας τοῦ κόμητος.
 ΓΙΑΝΝΗΣ, ὑπηρέτης.
 Εἰς ΘΕΡΑΠΩΝ

(Ἡ Σκηνὴ εἰς Παρισίους.)

ΣΚΗΝΗ Α΄.

[Αἴθουσα μεγαλοπρεπῆς· τέσσαρες θύραι πλάγιαι, καὶ μία ἐν τῷ μέσῳ· ἡ κοινὴ δεξιόθεν ἔμπροσθεν ἐστὶ ἀνηρτημένη καὶ μία τράπεζα, ἀριστερόθεν ἑτέρα τράπεζα μετὰ χρειώδη πρὸς γραψὴν.]

ΑΝΤΩΝΙΟΣ. (Μόνος μετὰ φάκελλον ἐπιστολῶν εἰς τὰς χεῖρας λαλῶν πρὸς τὴν κοινὴν θύραν.) — Σᾶς τὸ ξαναλέγω, πέστε πῶς δὲν εἶμαι εἰς τὸ σπῆτι. Τί διάβολο ἠθέλησεν αὐτὸς ὁ αὐθέντης μου ὁ κόμης τοῦ Σεμφάρ νὰ γίνῃ πρέσβυς τῆς Κοπεγχάγης. Ἀπὸ τὸν καιρὸν ποῦ ἔλαβε αὐτὸν τὸν βαθμὸν, ὄλων τὰ κεφάλια ἐδῶ εἰς τοῦτο τὸ σπῆτι ἐπῆραν ἀέρα, καθένας θέλει νὰ κάμῃ τὸν μεγαλειότερον, ὅλοι ἔχουν μία ὑπερηφάνεια..... ἀφ' οὗ μάλιστα καὶ αὐτὴ ἡ κυρία παραμάνα θέλει νὰ γείνη κυρία τῆς τιμῆς ποῦ λένε! Ἐγὼ, ὡς ἐπιστάτης εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ φροντίζω γιὰ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ σπητιοῦ ὅπου ἔρχονται νὰ ὑπηρετήσουν. Πόσα γράμματα συστατικὰ δὲν ἔλαβα αὐταῖς ταῖς ἡμέραις! 72 μοναχὰ διὰ τὴν θέσιν τοῦ θαλαμηπόλου. Ἀλλὰ δὲν πρέπει κανεὶς νὰ θαυμάζῃ· θαλαμηπόλος ἐνὸς μεγάλου κυρίου, ἐνὸς πρέσβυ, μὰ τὴν ἀλήθεια εἶναι μία θέσις ὄχι τόσο κακὴ. Τώρα δὲν μοῦ μένει ἄλλο παρὰ ἡ θέσις τοῦ μάγειρα καὶ τοῦ γραμματικοῦ, καὶ εἰς αὐτὰς τὰς δύο θέσεις πρέπει νὰ ᾔηται πρόσωπα καλὰ διότι θὰ ἔρχωνται καὶ